

DR BÜCHLER SÁNDOR: A GOLDZIEHERÉK CSALÁDFÁJÁRÓL

Hiába dolgozott mozgékonyan, nem tudott Köpcsényben nagyobb jólétre vergődni a család. Gazdagságra nem vitte ugyan, de azért elérte, hogy megbecsüljék. Intelligenciája és nem vagyona emelte ki a tömegből a családot, mely olvasni, ismereteket gyűjteni szeretett. Bár elmékedésre hajlamosok, művelődők, tisztalátásúak voltak ezek a falusi Goldzieherek, ahogy a családi írásaikból kitetszik, vonzódtak a miszticizmushoz, amulettek varázserejében hittek.

Az 1752 augusztus 10-én született *Goldzieher Kalonymos Kálmán Juda Löböt* — születési adatait a pozsonyi Mandl-Theben Wolff circumcisionális könyve tartalmazta⁵² — Hamburgból eredt atyja hamburgi származású családdal házásította össze. *Németkeresztúron viselt rabbi állást Chálfán-Hamburger Áron Löb*, akinek *Rebeka* unokáját, *Hamburger József Chájjim ház- és földbirtokos leányát jegyezte el 1777 január 30-án Goldzieher Kálmán*. Szerződésbe foglalták, hogy a vőlegénynek 400 rénes forintot, kelengyét ad apja és a menyasszonynak jegyajándékot; a leánynak pedig 330 rénes forint lesz a hozománya, amelyből, a szokásos tizedet leszámítva, tisztán 300 forintot visz férje házába. A fiatalasszony ezenkívül hétköznapi és ünnepi ruházatot kap szüleitől. Az 1777. főünnepet követő újholdnapra tüzték ki az esküvőt, melynek költségeit németkeresztúri szokás szerint a vőlegény és menyasszony szülei viselték. Néhány évre a lakodalom után, 1782 június 11-én fejezte be életét a németkeresztúri rabbi.⁵³

Magára tartó patricius zsidó család régente arra törekedett, hogy a templom férfi- és nőosztályán állandó ülőhelye legyen. A köpcsényi zsinagógában ilyenek voltak tulajdonosai a Goldzieherek. *Goldzieher Kálmán* 1800-ban templomülését elcserélte a *Heine Henrik* atyafiságához tartozó *Méir ben Michellézerével*.

Atyafiak összeházasodása a Goldziehereknél gyakori eset volt. *Goldzieher Jómtób Lipmannak fia Vitus Srágó Feis Phoebus* 1800 február 23-án eljegyezte *Goldzieher Kalonymus Kálmán Juda Löb és Rebeka leányát, Mária Mirjám Debórát*. Az eljegyzési szerződésben megállapodtak a szülők, hogy a vőlegénynek apja kiházásításul 200 rénes forintot ad a tizeden kívül, ünnepi és hétköznapi ruházatot és a menyasszony részére 100 rénes forint értékű jegyajándékot. A menyasszony apjától 400 rénes forintot kap a tizeden kívül és, ahogy az eljegyzési szerződések állandó szövege hangzott, ünnepi és hétköznapi kelengyét, fátyolokat, általvetőket, ágyat huza- tokkal és a vőlegény számára fehér főünnepi halotti-köntöst tálisszal. A fiatal párt a menyasszony apjának asztala tartja el két éven át. Az esküvői költségeket a menyasszony szülei viselik. A lakodalmat 1801 október 7-én tartották. A Goldzieher-család nemzedékeiben sokszor visszatérő *Mária* és a héber *Mirjám Debóra* név amolyan lélekvándorlási stációja *Goldzieher Vitus* nének.

Goldzieher Kálmán Juda Löbnek fia — Mária Mirjám Debóra fivére — *Hermann, héberül Áron Mózes Cvi Hirsch*, 1807 május 7-én eljegyezte *Goldzieher Efrájim leányát, Malkát*. Az eljegyzési szerződésen a családtagok Hamburg, Hamburger és Goldzieher néven szerepelnek. Az esküvő 1809 január 22-én történt.

Kálmánnak ugyancsak gyermeke *Dávid Bär és Ci-*

⁵² Fent: Magyar Országos Levéltár Acta Judaeorum 1760; no. 101 R. Ahron Löw von Hamburg-nak nevezi. Róla Dr. Richtmann Mózes, Landau Ezekiel, prágai rabbi és a magyar zsidók, 37.

⁵³ Sír felirata L. Moses, Inschriften und Urkunden aus den Sieben-Gemeinden (Jahrbuch der jüdisch-literarischen Gesellschaft XVIII, XIX. évf. no. 15. és a tárgymutatóban.

póra, akit 1813 május 18-án *Izsák ben Izrael Züss* vett feleségül. *Goldzieher Dávid Bär* 1816 december 12-én tartotta esküvőjét Pozsonyban *Goldschmidd Córéf Mordecháj ben Chájjimnak Eszter* leányával.

Goldzieher Hermann Cheile leányát 1836 június 16-án vette feleségül a prágai születésű *dr. Wehle Jechiél ben Salamon* nyirbátori orvos, *Gütl leányát* 1845 március 2-án Pesten a csákerényi *Grünfeld Júda Löb ben Izsák és Cháná (Fanny) leányát* Vácott 1848 június 15-én *Rosenberg Élijás ben Sámuel Jehuda*.

Az 1828-iki köpcsényi összeírás a következő „Goldzieher“ hozzátartozókról számol be: *Moises, Vitus, Abraham, Mauritius*. A legmódosabb *Vitus*, akinek két cselédleánya volt háztartásában. A conscriptio megemlíti *Moises Hamburger* zsellért is, aki valószínűleg nem tartozott a családhoz, mert ekkor a család többé nem használta régi származási helyét.

Goldzieher Kálmán hosszú életkort ért el. 1830 május 18-án elkészítette Köpcsényben héber végrendeletét, melynek bekezdése magyar fordításban:

„Gyűljetek össze gyermekeim, hallgassatok apátokra! Megöregedtem, nem tudom halálom napját és nincs ember, ki sejtethné, hogy mit szül a nap. Ha elérkezik elrendelt időm, hogy lelkemet követelje, esetleg, — ami távol maradjon — hirtelen ragadnának meg a halál kötelékei és így nem bírnék rendelkezni házam felett, hogy békés legyen pihenésem és hogy ne legyen viszály, összekülönbözés — amitől megóvassam — leszármazottaim és feleségem örökösei közt, megkövetem fiaimat és leányaimat, hogy ne ítélkezzenek felettem, mondván: Az öregnek aggkorában nem volt értelmessége, mert hisz igazsággal, méltányossággal, tiszta ésszel és készséges lélekkel teszem rendelkezéseimet.“ Egész vagyonát, az ezüst, cinn, ólom, vas- és réztárgyakat, az ágyneműt, a ruhákat, a templomi férfi- és nőüléseket *Hermannra* hagyja, aki évek óta atyját és meghalt anyját eltartotta, ruházta és ő fizette adójukat, amely kiadások körülbelül 2000 forintra rúgtak. *Hermann* tartozik továbbra is gondját viselni apjának és temetési költségeit kifizetni. *Hermannnak* jogában áll odaadni *Cipóra* nővérének azt a templomi ülést a köpcsényi régi női tarktusban, melyet *Kálmán* felesége szándékozott *Ciporának* ajándékozni. Ha megcselekszi boldogult anyja akaratát, jó és szép dolog lesz, de ha nem, nincs rajta követelni való.

A köpcsényi család tekintélyét fokozta *Jómtób Lipmannak fia: Goldzieher Vitus*, kinek tudományos felkészültségét *Baum-Broda Cebi Hirsch* köpcsényi rabbi 1816 október 6-án a „Mórénu“ címmel tüntette ki, ugyanő később *abba a háromtagú kuratóriumba delegálta, melynek megbízatása volt, hogy Baum-Broda tudományos munkáit sajtó alá rendezze*. A kuratórium felügyelete alatt 1822-ben Bécsben *Anton Straussnál* jelent meg a rabbi kéziratban hátrahagyott műveinek első része, a családjogra vonatkozó: *Erec Cebi, Teómé Cebijáh*. A *Goldzieher* család még örzi *Baum-Broda* testamentumát, mely érdekes hírmondója a vidéki magyar rabbi magánéletének a XIX. század elején, valamint a végrendelettel kapcsolatos elszámolást, melyből kitűnik, hogy a zsidó könyvek elmaradhatatlan magasztaló approbációit valaha nem ingyen osztogatták, hanem azokat megfizették.⁵⁴

⁵⁴ *Baum-Broda* rabbi két végrendeletet készített, mindkettő a *Goldzieher* családi iratok között fekszik, az egyiket bécsi példány alapján hibásan közölte Dr. B. Wachstein, a *Jüdisches Archiv* XVIII. évfolyamában (1927 dec. szám. 1—7 old.) *Hirsch Brodas* letzwillige Verfügung über seinen

Goldzieher Vitus gazdag könyvtár felett rendelkezett, melynek túlnyomó része rabbi fához, Méir Hirsch Henrikhez, töredéke unokája dr. Goldzieher Ignác héber bibliothekájába és ennek halála után a jeruzsálemi héber egyetem könyvtárába került. Vitus nem pusztán könyveket gyűjtő, hanem azokban el is mélyedő, áldozatkész, önérzetes ember volt, akiről Popper Lőb köpcsényi rabbi 1827-ben azt írta: „községünk legkiválóbbja“, a híres Schreiber Mózes pozsonyi rabbi pedig barátjának, előkelőnek, magasrendű tudósnek nevezte. A nagypapa emlékét unokái: dr. Goldzieher Vilmos és dr. Goldzieher Ignác, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem professzorai meleg kegyelettel idézik naplójukban. Dr. Goldzieher Vilmos naplójának⁵⁵ rávonatkozó sorai:

„Mein Vater Isak Goldzieher war der jüngste Sohn eines nur mässig bemittelten jüdischen Kaufmannes Vitus Goldzieher, dessen Hang zu den jüdisch-theologischen Studien noch heute gerühmt wird. Er hatte meinem Vater nichts hinterlassen, als den Respekt vor den Studien, den er dadurch zu bezuegen wähnte, dass er seinen Erstgeborenen⁵⁶ schon in der Wiege den Wissenschaften widmete, welchem Vorsatze er auch getreulich, soviel es an ihm, dem bescheidenen Manne lag, nachkam, in dem ihm in der Zukunft hinerlei Opfer für diesen Zweck zu gross war... Ich bemerke, dass auch die anderen drei Söhne meines Grossvaters, von denen der Eine Rabbiner⁵⁷ ward, eine ebensolche Ehrfurcht vor den Wissenschaften überkamen; doch ausser meinem Vater gelang es nur einem von ihnen, dem Aeltesten,⁵⁸ seinen Sohn den Studien zu widmen — es ist dies der nahmhafte Orientalist Ignaz Goldzieher, einer der gelehrtesten und originellsten Männer, die mir in meiner Laufbahn vorgekommen sind.“

Dr. Goldzieher Ignác nagyatyját következően szemlélteti naplójában:⁵⁹

„Nach den Schilderungen, die mir alte Herren boten, die meinen Grossvater in seinen Blüthejahren kannten, muss er ein wackerer, tugendhafter, in seinen Gesinnungen strenger Mann gewesen sein. Für den Reichthum seiner Kenntnisse in der jüdischen religiösen Literatur, habe ich selbst manches Zeugnis in Händen. Der Grundstock meiner jüdischen Bibliothek hat bereits auf dem Bücherbrett meines Grossvaters, eines einfachen Handelsmannes gestanden. Meine Eltern hiengen mit seltener Pietät an seinem Andenken. Bis an ihr Lebensende gedachte meine Mutter Tag für Tag ihres biedereren Schwiegervaters und seiner menschlichen Tugenden, des Schutzes, den ihr sein gerechter Sinn in der Fremde gewährte. Für meinen Vater war das Andenken seiner Eltern Gegenstand eines wahrhaft religiösen Kultus. Als ich auf meiner ersten Studienreise im Oktober 1868 in Berlin anlangend, meine Schreibmappe öffnete, fand ich in derselben einen in hebräischer Sprache abgefassten Wunsch meines Vaters, solange ich lebe, an den Sterbetagen seiner Eltern für ihr Seelenheil zur lernen und zu beten, ein frommer Wille, dem ich bis zum heutigen Tag unverbrüchlich nachgekommen bin und den ich bis an mein Lebensende heilig halten werde.“

literarischen Nachlass címmel. A moson vármegyei levéltár 1788. évi fasciculusának 1140. sz. okmányában Baum-Broda rabbi feleségét Ester-nek hívták, két fiuk volt: Moyses Wolff, Jacob és két leányuk: Dawora, Táltze.

⁵⁵ Román Aurélné Goldzieher Klára, a professzor leányának hirtokában.

⁵⁶ Dr. Goldzieher Vilmos.

⁵⁷ Goldzieher Méir Hirsch Henrik.

⁵⁸ Goldzieher Adolf.

⁵⁹ Dr. Goldzieher Károly örzi.

SOMLYÓ ZOLTÁN VÉGRENDELETE

— A Zeneakadémián rendezett Emlékest befejezőjéül elmondotta Patai József.

Két órán át zúgtak és zengtek felénk Somlyó Zoltán versei, dalai és úgy érzem, hogy amikor a költő maga beszélt hozzánk, nem kell szavaihoz semmiféle magyarázat. Csak egy epizódot akarok elmondani a költő utolsó napjaiból, amely annyira jellemzi a költőt, mint embert.

Pár héttel halála előtt, Somlyó Zoltán gyengén, betegen jött fel a Mult és Jövő szerkesztőségébe. Cikkét hozott „Kosztolányi Dezső és a zsidóság“ címmel, mely abban a tételben csendült ki, hogy a költészet, a művészet legfelsőbb harmóniájában elsimulnak az ellentétek, melyek embert embertől elválasztanak. Sápadt, sárgult volt az arca és a hangja egyre remegőbb lett. Mire a kéziratot végigolvasta előttem, annyira elfogta a gyöngeség, hogy taxit kellett rendelni és gyorsan hazaszállítani. Ez volt Somlyó Zoltán utolsó kézírata és ez volt utolsó útja. Hazaérkezve ágyba esett, amelyből többé nem kelt fel. Mikor két nappal halála előtt utoljára meglátogattam, rémülten ültem betegágya mellett. Arcán már a közeledő halál fensége ült és a különböző injekcióktól megnagyobbodott szemei oly féltelmesen ragyogtak, mintha már csak távoli csillagok felé volnának irányítva. Szinte a túlvilág örökkévalósága felé fordultak. És ebben az órában, amikor már örök útjára készülődött, egy gond aggasztotta Somlyó Zoltánt: vajjon a nekem átadott cikkben Kosztolányi Dezsőről nincs-e valami, ami esetleg költő-barátjának emlékét megbánthatná. És arra kért, olvassam el kéziratát gondosan újra és ha ilyesminek csak az árnyéka merülne fel, távolítsam el a korrekturánál. Mert hiszen az ő célja ezzel az írással éppen az volt, hogy Kosztolányi Dezső emlékének a fényét emelje a zsidóság szemében is, amelyhez való viszonyát tisztázni igyekezett.

„Tisztán kell tartani a költő emlékét“ — mondotta.

Ez az őszinteség és hecsületesség jellemzi az embert és költészetét egyaránt. És ez az utolsó kívánsága, hogy tisztán kell tartani a költő emlékét, úgy érzem, Somlyó Zoltánnak szimbolikus végrendelete, amelyet követnünk kell vele kapcsolatban is. Tartsuk tisztán Somlyó Zoltán emlékét, akivel szemben bizony sokat kell jóvátenni. A harcok, melyeket a költőnek az élet csúfságaival és kegyetlenségeivel vívnia kellett, elviharzottak. A halál elesendesített mindent. És most itt él előttünk a költészet tisztaságában és ha felemelkedünk hozzá, magasabb szférák levegőjében járunk. „Meg fogtok fürödni az én tisztaságomban“ — hallaszott felénk az imént a költő egyik strófájából. Ápoljuk Somlyó Zoltán költészetét, olvassuk könyveit, szeressük dalait. Tartsuk tisztán a költő emlékét!

Gyerekek a telavivi strandon.